

Försvar eller motstånds- rörelse

I den nordiska försvarsdebatten, i det hela tunn och föga realistisk, framskymtar stundom en originell form av försvarsnihilism. Det vore, antyder man, i grunden bäst för de små staterna — Danmark är det typiska exemplet — att inte ha något egentligt försvar, att vid ett framtida stormaktskrig motståndslöst låta ockupera sig av en eventuell angripare och att först efter ockupationen genom sabotage och våldshandlingar hävda sin vilja till självständighet. I realiteten, förklarade en ung dansk officer nyligen i en intervju, kan Danmark icke "isolerat försvara sin frihet annat än genom underjordisk och andlig kamp på samma sätt som under det nu avslutade kriget". Den danska tidningen Politiken tog upp synpunkten i en ledande artikel. Förnuftsmässigt vore det i varje fall, synes tidningen mena, bäst att följa den försvarsnihilistiska linjen. Det vore rimligare att använda folkets krafter till en motstånds-rörelse av antydd art än "att låta en del av dessa krafter förstöras i ett känslöbetonat blodoffer". Tidningen slutade med att uppställa frågan om det på denna punkt vore möjligt att finna en syntes mellan förnuftets och känslans krav.

Tankegången är icke alldeles ny. Under det skede omkring 1930 då negativismen i försvarsfrågan var som starkast i Sverige ifrågasatte ett par svenska socialdemokrater att man skulle slopa varje egentligt försvar och endast genom utdelning av vapen åt enskilda personer förbereda ett slags gerillakrig under en fientlig ockupation. I viss mån var det uppenbarligen traditionella föreställningar om ett milisförsvar som här ånyo framträdde. Att liknande förslag kan möta sympati i våra grannländer efter det andra världskriget är ej ägnat att förvåna. I Norge och Danmark känner man sig med all rätt ha vunnit den ära eller, om man så vill, det goda samvete som följer med handlingar och offer för den egna övertygelsen. Och samtidigt måste de mera klarsynta och realistiska göra den reflexionen att denna vinst uppnåtts till relativt billigt pris. Om de båda länderna haft ett starkt försvar och använt detta, hade, säger man sig, med all säkerhet blodoffren blivit ojämförligt mycket större, och även den ekonomiska skadegörelsen hade fått helt andra mått. Varför skall man då icke, resonerar några, använda samma taktik i framtiden? Om den ockuperande parten förlorar kriget, kan man räkna med att återfå sin

självständighet, om den vinner kriget, har man i varje fall icke lidit så stora yttre förluster; i båda fallen visar det sig alltså bäst att utbyta försvaret mot en motstånds-rörelse.

Denna tankegång är emellertid icke blott, såsom Politiken antyder, känslomässigt motbjudande, utan även ur förnuftssynpunkt ohållbar. Först och främst bör understrykas att den utgår från förutsättningen att vederbörande småstats försvar är utan varje betydelse. Denna förutsättning kan ej godtas. Dels kan en småstats försvar avskräcka från angrepp. Dels är det i vissa situationer möjligt att även de små insatser som en liten stat kan göra blir tungan på vågen. Det är exempelvis, såsom ofta påstås, tänkbart att Jugoslaviens och Greklands korta motstånd på våren 1941 föranledde ett avgörande uppskov med det tyska anfallet på Ryssland. Under inga förhållanden har man därför rätt att trösta sig med en absolut förvisning om sin egen betydelselöshet. En sådan hållning är lika irrationell som om den enskilde soldaten vid ett stormangrepp skulle hålla sig undan i tillit till de andras mod och i känslan av att en desertör bland tusentals stridande icke spelar någon roll. Sätillvida är läget här ett annat som en enda soldat icke gärna kan tänkas avgöra bataljen; i realiteten är likvärd parallellen träffande, ty den enskildes exempel kan

bli bestämmande för mangas handlande.

Vidare förutsättes i resonemanget att det underjordiska motståndet vid en ockupation skulle vara någorlunda likvärdigt med ett försvar i vanlig mening. Även denna tanke är påtagligt oriktig. Naturligtvis kan man tänka sig ett försvar så svagt och en motstånds-rörelse så stark att de båda faktorerna blir likställda. Men om försvaret står i någon proportion till motstånds-rörelsen, är det långt mera effektivt än denna. Ingen betvivlar väl att det var till fördel för Tyskland att erövra Danmark och Norge på så kort tid och med så små förluster. Det blev, trots det tappra motståndet, möjligt för tyskarna att i stort sett utnyttja de ockuperade ländernas produktion för sina syften utan motsvarande insatser i folk och materiel. Av beundran för motståndsmännen får man icke förledas till en orimlig över-skattning av deras reella prestationer. Om den nu antydda tankegången vore riktig, borde för övrigt alla stater, små som stora, gå över till vad som kan kallas "ockupationsförsvar", dvs. motstånd först efter ockupation; ingen tror väl att någon nå allvar reflekterar på den utvägen.

är som kunde ge dem förklaringar till det svidande nederlaget". Mas-san behövde därför blott ett tändande ord "uttalat av en fanatikens trovissa stämna för att följa med och komma bort från nuets hopplöshet". Här glöms helt enkelt bort att nazisterna ännu tio år efter det tyska nederlaget var ett parti utan betydelse; det var först den ekonomiska krisen omkring 1930 som i Tyskland liksom i flera andra länder kom extremisterna att spela en central roll.

Alltigenom skildras det tyska folket som om det vore fråga om en enda person med bestämda karaktärsegenskaper. Nazismen och det tyska folket uppfattas som en och samma sak. Därigenom kommer man bort från all vettig historisk undersökning. Då Hitler kom till makten stod endast en minoritet av de tyska valmännen bakom hans parti, och det kan med säkerhet påstås att en stor del av denna minoritet — liksom observatörerna i Sverige, England och andra länder — utgick från att nazismen icke skulle leda till diktatur, långt mindre till en exceptionellt brutal diktatur. Massor av tyskar har, liksom senare motståndsmännen i de ockuperade länderna, valt död eller koncentrationsläger framför underkastelse. Detta utesluter naturligtvis icke att sannolikt motståndet mot diktaturen i Tyskland var mindre än det skulle ha varit i vissa andra länder med en mera långvarig demokratisk tradition.

Dr Hedenberg slutar med att tala om "det tyska övermodet, brutaliteten och förstörelselustan" och att det måste dröja århundraden innan tyskarna kommer upp till de nordiska folkens nivå. Det är en ganska fruktansvärd sak att satser som dessa nedskrivs som truismen av en ärlig och varmt kännande människa och att de mottas med oreflekterat bifall. De visar hur djupt den nazistiska smittan trängt, ty tankegången kan kännetecknas blott som upp och nedvänd nazism. Man talar om tyskarna som nazisterna talar om judarna. Det är värre än en dumhet, ty det leder till att fö-

reställningarna om nationernas inboende godhet eller ondskas, dvs. den grövsta formen av nationalism, upp-ammats och rent av får ett sken av vetenskaplig auktoritet.

H. T.-n

Folkpartiet inför valen

De demokratiska svenska partierna kan betraktas som hetsigt stridande riktningar, men de kan också betraktas som bärare av skilda, var för sig nödvändiga synpunkter. Även i valtider kan det vara skäl att erinra om detta för demokratins framgång väsentliga perspektiv. Endast i begränsad utsträckning kommer de olika attityderna hos partierna fram i program och valmanifest; dessa tenderar med sina oklara, av kompromisser betingade formuleringar att ge en suddig, trivialiserad bild av rörelsernas syften.

Att av de tre traditionella partierna högern fortfarande främst bygger på den nationella, socialdemokraterna på den sociala linjen är emellertid uppenbart. För många har det synts tveksam om den moderna liberalism som företräds av folkpartiet på samma sätt kan sägas ge uttryck åt en viktig och självständig inställning.

Särskilt i två hänseenden är emellertid detta fallet. Folkpartiet identifierar sig mer än något annat parti med själva det demokratiska statskicket. Att historiskt sett detta anspråk är berättigat står utom tvivel. Liberalismens huvudmål var demokratin redan vid en tid då högern avvisade principen om politisk likställighet och socialdemokratin i denna icke såg ett egenvärde, utan främst ett medel att nå makten. Situationen har förändrats. Ingen kan bestrida att alla de svenska partierna — naturligtvis med undantag för kommunister och nazister — icke blott godtar folkstyrelsen, utan är ärligt inriktade på dess befästande. Men detta utesluter icke att folkpartiet på ett alldeles särskilt sätt framstår som demokratins väktare. Det ser samhällsproblemen företrädesvis ur denna synpunkt, och det är starkt medvetet om att demokrati icke betyder endast majoritetsstyre, utan först och främst medborgerlig frihet. Liberalismens historiska uppgift är därför, som det heter i partiets nu utgivna, på annat ställe i dagens nummer publicerade valmanifest, "alltjämt att befrämja och värna demokrati och frihet". Att liberalismen, trots sin kvantitativa tillbakagång sedan några årtionden, lyckats vidga makten av sina idéer genom att ingju-

Det är icke heller möjligt att nämna att en motståndsrörelse i längden kan upprätthållas mot en överlägsen och segrande makt. Det var tron på de allierades seger mer än något annat som gav kraft åt motståndsmännen i Danmark, Norge och andra länder. Med vissheten om Tysklands seger hade nerven i den underjordiska kampen gått förlorad.

Än viktigare är kanske en helt annan synpunkt, som är alltigenom rationell, även om den utgår från vissa moraliska faktorer. Utvecklingen i Danmark och Norge blev moraliskt sett gynnsam därför att den före kriget följda politiken icke bottnade i klokt förutseende utan i ett misstag. Man trodde icke på ett fientligt överfall, och i varje fall — detta gällde även i början av ockupationstiden i Danmark — icke på en ockupationsregim av den brutala art som sedan etablerades. Men detta är en engångsföreteelse, som icke kan upprepas. Nu vet man vad det gäller. Och att förklara å ena sidan att en ockupation av hårdaste typ hotar, å andra sidan att intet försök skall göras att genom försvar besvärja detta hot, det är att undergräva hela den moraliska bas på vilken en motståndsrörelse måste vila. Om denna uppfattning bleve härskande, förstördes därför icke bara det yttre försvaret, utan även det inre motståndet.

ta dem hos motståndarna är en källa till glädje och tillförsikt, men icke ett skäl att slå sig till ro. Folkstyrelsen, som förutsätter att flertalets värde tempereras av känsla för individens fria utveckling, är en bräcklig och invecklad ordning, vars fullkomliga förverkligande ännu är ett ideal i fjärran. Att verka här för, att icke blott bekänna sig till demokratin, utan att med lidelse arbeta för dess stärkande och fulländning, det är en uppgift värdig ett stort parti.

Folkpartiet gör icke sällan anspråk på att vara ett idéparti. Om man härmed vill säga att andra partier är bestämda av materiella intressen, medan folkpartiet strävar för rent ideella mål, är påståendet både oklart och — vilken tydning det åges — oriktigt. Men ur en annan synpunkt kan det sägas innehålla en kärna av sanning. En rad olika strömningar har förenats i folkpartiet: kulturradikalism, nykterhetsintresse, frikyrklighet. Mycket skiljer dem åt. På visst sätt är partiet därför ovanligt heterogent; det är tillräckligt att peka på motsättningen mellan de frireligiösa och dem som under avståndstagande från all metafysik arbetar för en världslig humanism, mellan Dagen och Svenska Morgonbladet å ena sidan, Dagens Nyheter å den andra. Karaktären av dessa motsättningar visar emellertid tillika en bakomliggande enhet, icke i medlen eller ens åskådningen, men väl i själva inriktningen, i intresset. Intellectuella och moraliska, "andliga" frågor spelar en stor roll för folkpartiet och dess medlemmar. Själva folkstyrelsen framstår som en väg till individens frigörelse och förbättring. Friheten blir omistlig, därför att målet är den enskildes fria, av staten främjade men så litet som möjligt av staten fixerade utveckling. Denna värdering, vars rötter den ene ser i kristendomen, den andre i en sedan årtusenden fortlöpande profan kulturdebatt, är förutsättningen för ett ständigt inbördeskrig med blanka vapen, men också för en samverkan som utan skryt eller överslätande kan sägas vila på ideell grund.

Till partiets valmanifest skall blott på ett par punkter erinringar knytas. I de ekonomiska huvudfrågorna gör partiet uttalanden som i stort sett visar skepsis mot alla "ideologier".